

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀՈՐԻԶՈՆ» ԳՐԱՏԱՆ — ԹԻՒ 3

ՄԻՄՈՆ ԱՐՄԷՆ

Մ Օ Ր Ը Ա Ն Է Ծ Ք Ը

ՎԻՊԱԿ ԹՐԲԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

ԱՄԷՆ ԻՐԱԴՈՒՆՔ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՎԵՐԱՊԱՀԵԱԼ ԵՆ

1928

Տպագրութիւն ԱՐԱՐԱ
17, ՌԻԸ տէ Տօմինիքէն
ՄԱՐՍԷՅԸ

Յ91.99

Ճ-59

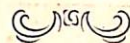
891.99

Հ-59

ՃերսհյաԸ ԼեվոԸ 18 NOV 2011

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ «ՀՈՐԻԶՈՆ» ԳՐԱՏԱՆ — ԹԻՒ 3

ՍԻՄՈՆ ԱՐՄԷՆ

Մ Օ Ր Ը Ա Ն Է Ծ Ք Ը

ՎԻՊԱԿ ԹՐՔԱԶԱՅ ԿԵԱՆՔԷ

1927

Տպարան Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.
17, Ռիւ տէ Տօմիսիքէն
ՄԱՐՍԷՅԼ

0 JUN 2013

41091

Մ Օ Ր Ը Ա Ն Է Ծ Ք Ը Վ Ի Պ Ա Կ

Ա.

Հօրենսական այգիին մէկ անկիւնը, հսկայ ընկուղենիի մը շուքին տակ նստած, իր կեանքին վերլուծումը կ'ընէր Սողոմոն, Սողոմոն Իմաստունի մը խելահաս դատողութեամբ: Ինչե՛ր բրած էր ան մինչեւ այս օրս. ի՛նչ չարութիւններ, զրկանքներ և հուսկ ուրեմն որքա՛ն ժամանակ էր որ այլեւս խելքը գլուխն էր հաւաքած և ինքզինքը ձերբազատած գրեթէ բոլոր վատ ունակութիւններէն ու արարքներէն:

Սողոմոնը գիւղին ամէնէն աւելի ատելի մարդը, կամ մարդ հրէշը, որ երբէք գիւղին ծոցէն ծնած ըլլար, վատոգի և մարգատեաց:

Ամբողջ գիւղացիներուն ատելի էր Սողոմոն. ոչ ոք չէր սիրեր գայն և ընդհակառակը գիւղին է՛ն փոքրիկ մանուկն իսկ կոշտ մը թուք ունէր նետելիք անոր երեսին: Մայրերը իրենց կաթնկերներուն օրօրոցին տակ Սողոմոնի չար ոգիէն իրենց հոգեհատարներուն գերծ մնալը կ'աղօթէին և պահապան հրէշտակներէն կը խնդրէին Սողոմոնի մահը փութացնել, ազատելու համար գիւղացին իր դահիճէն:

Այս չար ոգին երեսուն տարիներէ ի վեր կ'ապրէր միահեծան, իբր բռնակալ, և գիւղին բոլոր ժողովուրդը կը սարսափէր անոր ահարկու տեսքէն: Ան մատնիչ մըն էր, դաւաճան մը իր հայրենակիցներուն դիտուն: Շատ պատահարներ պատուհասի նման եկեր անցեր էին գիւղին գլխէն, բայց Սողոմոնի արարքները սեւօգի ուրուականի մը նման սարսափի մէջ կը պահէր գիւղը: Մէկը չէր համարձակեր սատկեցնել այդ գաղանը: Ոչ ոք կամք կ'ընէր մէջտեղէն վերցնել մատնիչ Սողոմոնը, քանի որ ան զրացի քիւրտ ցեղապետին աչքին լոյսը և աջ բազուկը կը հանդիսանար: Վա՛յ այն տղամարդուն, որ պիտի յանդգնէր նայնիսկ

ԼԵՒՈՆ ՃԵՐԱՀԵԱՆ
(ՍԻՄՈՆ ԱՐՄԷՆ)

1000007

պարզ հայհոյանք մը կամ սպառնալիք մը շարտել անոր երեսին, ա՛լ բանը բուրդ էր, և զուցէ այս ամէնէն աննշան արարքը պատճառ ըլլար գիւղին քարուքանդ ըլլալուն և հարիւրաւոր անմեղներու նահատակումին:

Այսքան մեծ էր Սողոմոնի սարսափը գիւղին և գիւղացիներուն մէջ: Ան էր իշխանը և հրամայողը, թէև ոչ ոք կ'ուզէր յարարերուիլ անոր հետ:

Բ.

Սողոմոնի հայրը՝ Բէն Խաչօ, գիւղին պետն էր, խելացի, ազգասէր և հարուստ մարդ մը, որ սիրուած էր ո՛չ միայն բոլոր գիւղացիներէն, այլ և շրջակայ քիւրտ ցեղի աշիրէթներէն:

Չորս անգամ Պոլիս էր գացած՝ քիւրտ պետի մը Բէն Մահմուտի հետ, և ներկայացեր էր Սատրապամ Խալիլ Բիֆաթ փաշայի: Գաւառի բոլոր հայ ու քիւրտ ժողովուրդը շատ մեծ առասպելներ էր յօրինած Մահմուտի և Խաչօի մասին: Չէ՞ մի որ Ստամպոլ փառիշահին քաղաքն էր, և այդ քաղաքը ոտք կոխել կըրցող մի հայ կամ քիւրտ Բէն, մեծ յարգանքի առարկայ կը դառնար իր գիւղացիներու աչքին:

Խանդավառ էր Բէն Խաչօ, իր կրկնակ այցելութիւններուն համար: Ան կը պատմէր շատ շատերուն այն բոլոր գեղեցկութիւնները, զորս տեսեր էր իր աչքերով և հիացեր մնացեր էր: Փատիշահին քաղաքը իր բոլոր ճոխութիւններով շատերու նման շլացուցեր էր Բէն Խաչօի աչքը, և անդիմազրելի փափաք մը գինքը կը տոչորէր:

Բէն Խաչօի երրորդ անգամ Սթամպոլ գտնուած միջոցին էր որ Սողոմոն, Խաչօի անդրանիկ գաւազը գաղտնապէս գողցած էր մօրը վզի զարդոսկիները և ուզած էր հօրը ետեւէն փախչիլ Պոլիս:

Հաղիւ տասնութը տարեկան այս պատանին իր յանդուգն փորձին մէջ պիտի յաջողէր, եթէ իր մօրաքրոջ որդին Արթին, դարանակալ չըլլար իրեն:

Սողոմոնի գողութիւնը և փախուստը իմացուած

էր բոլոր գիւղացիներէն: Ամէնքը իրար անցած էին: Սողոմոնի հետքը գտնելը և խեղճ մօրը ոսկիները ագատելը կտրիճի գործ էր միայն:

Արթին, իր մօրաքրոջ լաւահառաջ թախանձանքներէն մոլեգնած և զինուած, ինկաւ ճամբայ միամինակ: Օրեր ու գիշերներ հետապնդեց Սողոմոնը, շատ հեղ անօթի ճամբայ կտրեց, անքուն գիշերեց և վերջապէս չորրորդ օրը կարողացաւ անոր հետքը գտնել:

Նոյն գիշերը երկուքը մէկ իջեւան գիշերեցին: Սողոմոն անկասկած էր իր աղատութեան վրայ, մինչ Արթին կեղծ ձեւերով այլափոխուած, ջանաց ծուղակի մէջ ձգել գայն և անկէ յափշտակելով իր մօրաքրոջ վերադարձնել տասը հատ հինգը մէկնոց զարդոսկիները:

Արթինի համար ծուղակը յաջողուած կը նկատուէր, և այս յաջողութիւնը հոչակաւոր պիտի ըլլար իրեն համար, քանի որ Բէն Խաչօի Ստամպոլ հաստատուելու պարագային Արթին ինք պիտի ըլլար առաջին ընտրուելիքը իբրև գիւղապետ:

Ուստի, յաջորդ օրը, երբ Սողոմոն բաժնուեցաւ իջեւանէն և ինկան ճամբայ, Արթին աճապարեց հետեւիլ անոր և գետակի մը կամուրջին վրայ յաջողեցաւ ընկերանալ անոր և անուշ խօսակցութեան մը բռնուիլ: Սողոմոն քիչ առ քիչ կասկածեցաւ և վերջապէս հասկցաւ իր ուղեկիցին ո՛վ ըլլալը: Արթին պըստեց յօսքերը, քաշեց դանակը և սպառնաց Սողոմոնի: Սողոմոն ճարպիկ էր, չընկրկեցաւ և պատասխանեց նոյն ձեւով:

Երկու քրոջ որդիները ճակատեցան իրարու գէմ: Մենամարտը սկսաւ: Յաջորդաբար մին միւսը կը հաւածէր: Երկուքն ալ ուժաստակ եղած էին: Արթին ամէն ճիգ թափեց Սողոմոնը համոզելու համար որ կա՛մ գիւղ վերադառնայ և կամ մօրը յափշտակած զարդոսկիները յանձնէ իրեն: Անկարելի եղաւ խօսք հասկըցընել: Ընդհակառակը, Սողոմոն, քաջ Խաչօի անուանի գաւազը, սպառնաց սպաննել Արթինը, եթէ ան չի ձգէ իր օձիքը ու հեռանայ:

Արթին կատղեցաւ Սողոմոնի անարդական խօսքերէն: Իրեն համար ամօթ և անպատուութիւն էր

անանց յափշտակուած ոսկիներուն վերադառնալ զիւր: Հաւաքեց իր ուժերը, խանդավառեց իր հողին և կրկին խոյաջաւ Սողոմոնի վրայ մոլեղնաբար:

Շատ զօրաւոր էր գիրկընդխառն այս կոխը: Քանիցս գիրար գետին տապալեցին. դանակները իրենց գործը վերջացուցած էին, մինչ երկու վիրաւորները, արիւնթաթախ, աննկարագրելի մոլեղնութեամբ գիրար կը փողտէին . . . :

Երկուքն ալ ուժասպառ փոռեցան, մինչ արիւնը կը ներկէր հողը:

Գ.

Սարահարթին վրայ իրենց հօտը արածող քիւրտ հովիւներ հեռուէն տեսած էին այս երկու քաջերու կատաղի գիրկընդխառնումը և շտապած դանոնք խաղաղեցնելու:

Սակայն, մինչև անոնց հասնիլը արդէն բանը բանէն անցած էր: Արթին աշնչացած էր, իսկ Սողոմոն տակաւին կենդանութեան նշաններ ցոյց կ'ուտար:

Հովիւներուն առաջին գործը եղաւ դանոնք կողպտել: Ատին ինչ որ դտան և մանաւանդ մին աճապարանօք զրպանեց Սողոմոնի քէմէրը, որ ինչպէս գիտենք, կը պարունակէր տասը հատ հինգըմէկնոց զարդոսկի: Ասիկա մեծ աւար մըն էր, և միւս հովիւն ալ կրցաւ նշմարել:

Երկուքը համաձայնեցան, կիսեցին ու հեռացան դիակներուն քովէն դէպի իրենց հօտերը, սարահարթին կողքին:

Կեանքերնուն մէջ կարմիր ոսկի չտեսնող այս մարդոց խնդը անչափելի էր: Ստէպ քակեցին ծըրարները և հիացումով դիտեցին խոշոր և շողշողուն ոսկիները: Մտցան ոչխարները, գիակները և սկսան կատակել իրարու հետ, զօտեմարտիլ. մին կը ջանար միւսը զգետնել: Երկուքին ալ նպատակը եօթնաստեղեան ոսկիներուն ամբողջական տիրացումն էր. նախանձը դանոնք մղեց ընչաքաղցութեան և այդ փափաքն ալ գործը տարաւ մինչև կատաղի կոուրտութի մը, նման Սողոմոնին և Արթինին:

Այսպէս, կատակը փոխուեցաւ ձեծկըւութի, և երկու զրացի բարի հովիւները շուտով պլլուեցան իրարու: Անոնց այս մարտին շուներն ալ խառնուեցան: Անոնց հաշիւները օգը կը թնդացնէին և խեղճ ոչխարները կարծես անգլուխ կը սկսէին փախչիլ դանազան ուղղութեամբ, շուարած ու անաբեկ:

Այդ պահուն իրենց պահակի դերը կատարող երկու ձիււոր քիւրտ ոստիկաններ կ'անցնէին, երբ նշմարեցին երկու դիակները, արիւնլուայ ու մահամերձ, իրենց սուր աչքերէն չվրիպեցաւ նոյնպէս քիչ վերը, բլրակին կողքին կոուտը երկու հովիւները և իսկոյն իրենց ձիերուն սանձերը ուղղեցին դէպի դանոնք:

Հովիւները ուշքի եկան, բայց բաւական ծանր կերպով գիրար խոշտանգած էին: Ոստիկանները դանոնք ձերբակալեցին ու կապեցին, իբր հեղինակ գործուած սճիրին: Անոնք ի զուր կը ջանային տարհամոզել ոստիկանները, թէ իրենք անմեղ են: Անոնց հագուստները արիւնի հետքեր կը կրէին սակայն, և մանաւանդ քանի մը կտոր կապանները, զորս հովիւները շարթած էին սպանեալներէն, կ'ուզային սպացուցանել իրենց մեղապարտ արարքը:

Ոստիկաններէն մին ձերբակալեալ երկու հովիւները իր ընկերոջ ձիուն վրայ կապելով, ճամբայ ինկաւ դէպի միւտիրիլէթ. իսկ երկրորդ ոստիկանը մընաց ոչխարներուն մօտ, իբր հսկող: Ան գինուած էր մարթինով և հարիւրաւոր փամփուշաներով:

Երկու դիակները կը մնային իրենց տեղը, կամըջակի մը մօտ: Սողոմոնի վերքերը թեթև ըլլալով արիւնահոսութիւնը գրեթէ դադրած էր, կրնար քիչ մը շարժուիլ, բայց չէր կրնար ոտքի ելլել:

Պահակ կեցող ոստիկանը, հետաքրքրութեամբ իջաւ դիակներուն մօտ և տեսնելով Սողոմոնի շարժըտկիլը, ձայն տուաւ և օգնեց անոր կանգնումին:

Սողոմոն ջանաց կանգնիլ. բայց ուժը սպառած արիւնաքամ էր եղեր: Միայն կրցաւ նստիլ բոլոր մը և դարձեալ կ'ընցաւ գետին:

Ոստիկան խալիլ ճանչցաւ Բէն Սաչօի որդին, կարելի հարցուփորձը իրեն համոզում գոյացնել տուաւ:

ոճրի հեղինակի մասին: Դրդապատճառն էր հասկցաւ կարծես և աճապարեց երթալ այն տեղը, ուր երկու հովիւները կը կոռէին: Չորս կողմը փնտոեց և քարի մը տակ գտաւ Սողոմոնի քէմէրը: Արտորնօք շօշափեց և գտաւ հինգ հատ խոշոր ոսկիները, որոնք բաժին ինկած էին հովիւներէն մէկուն:

Իսկ միւս հինգը ո՞ւր էր . . . : Արդեօք հովիւներէն միւսը իր քօ՞վ կը կրէր դեռ, թէ ան ալ մատնուելու վախով տեղ մը անհետացուցած կամ պահած էր:

Ի զու՛ր ամէն կողմ իրար անցուց ոստիկանը, չի գտաւ երկրորդ հինգը: Ոստիկան Սալիլ հինգ ոսկիները համբուրել ու ճակտին դնելէ վերջ սահեցուց զանոնք իր մոյկերուն մէջ, զուլպաներուն խորը:

Մէկ ժամ յետոյ խումը մը ձիաւորներ և հօտերու տէրերը հասան դէպքին վայրը, վերցուցին Արթինի դիակը և վիրաւոր Սողոմոնը և զանոնք փոխադրեցին կեղքոնը կառավարութեան:

Հոն, Սողոմոն ամէն ինչ խոստովանեցաւ հարցաքննիչին և յետոյ զրկուեցաւ հիւանդանոց, ուր բժիշկը անհրաժեշտ դարմանները տարաւ բուժելու համար անոր վէրքերը, որոնք ծանր չէին:

Դէպքին լուրը շուտով տարածուեցաւ ամէն կողմ: Մասնաւոր ոստիկաններ գացին մինչև Բէս Սաչօի գիւղը, լուր տուին Սողոմոնի և Արթինի մայրերուն՝ իրենց զաւակներուն զխօսն եկած զժբախտութեանց մասին: Սողոմոնի մայրը անէծք կը կարդար իր զաւակին այս ամբողջ արարքին համար. մանաւանդ երբ լսեց թէ իր քեռորդին սպաննուած է դանակի անազորոյն հարուածներու տակ, խելքէ ելաւ և փութաց իր քրոջ տունը, ուր արդէն զուժը հասած և սուզի վերածած էր զայն:

Հեճեճանքն ու ազաղակը սիրտերը կը բզկտէր: Երկու քոյրեր և երկու մայրեր միանգամայն, չէին կրնար մխիթարական խօսք մը գտնել սփոփելու համար զիրար:

Ի՛նչ չար օր, և ի՛նչ անխելք գործ, սա Սողոմոնի արարքը, և ի՛նչ անխտհմութիւն Արթինի հետապընդումը, զխէ ելած Սողոմոնը ետ կեցնելու համար իր անակործան նպատակէն:

Սուզը մեծ էր, չարիքը ահաւոր: Երկու տուներն ալ պիտի կործանէին անվրէպ: Բոլոր գիւղացիք սուգ էին մտեր. ամէնուն բերանն էր Սողոմոնի վատոգի ոճրադործութիւնը, զինք համոզել զացող Արթինի մասին:

Շատեր թերահաւատ էին լուրին ստուգութեան: Կարելի՞ բան էր միթէ այսպիսի ոճրագործութիւն մը երկու եղբայրներու միջև:

Անպատճառ երրորդներու զոհեր էին այս խեղճերը, կը խօսէին ոմանք, զուցէ Սողոմոնի դրամները պատճառ եղան երկուքին ալ սպանման: Վերջապէս մէն մի գիւղացի համոզումներու տարբերութեամբ կը դատապարտէր զործուած մարդասպանութիւնը: Իսկ երկու քոյրերը կ'որոշէին մեկնիլ միւտիրիցէթ, անձամբ տեսնելու իրողութիւնը:

Երկու ժամ յետոյ բանբեր ոստիկանին ուղեկցութեամբ կառք մը միւտիրիցէթ կը փոխադրէր երկու քոյրերու կողմէ՝ գիւղին քահանան և գիւղացի կարիճ Մէլիքը: Ասոնք պիտի երթային առնել Արթինի դիակը՝ բերել թաղելու համար գիւղին գերեզմանատունը, և ասկէ զատ վիրաւոր Սողոմոնը պիտի տեսնէին և ստուգէին իրողութիւնը, ինչպէս նաև զողջըւած զարգոսկիներուն ճակատագիրը:

Ե.

Վեց ամիսներ անցեր էին այս դէպքէն ի վեր:

Սողոմոն բուժուեր և քիւրտ ազաներու ազգու միջամտութեանց շնորհիւ ազատ վերադարձեր էր գիւղ, շարունակելու համար իր վատոգի մատնութիւնը զոր սկսեր էր միւտիրիցէթի հիւանդանոցին մէջ հիւանդ պառկած օրերուն: Գիւղի երիտասարդներէն կարեւորներ ձերբակալուեր ու բանտարկուեր էին: Ուրիշ երկու հօգի, թողլով ծնողք ու ընտանիք, լեռ բարձրացեր էին և ապստամբ հոչակուեր կառավարութեան կողմէ: Անոնց գլուխը բերողին պարգեւներ խոստացուած էր: Մէկ խօսքով, գիւղին խաղաղութիւնը վերդովուեր էր: Բէս Սաչօ, Պոլսէն վերադարձին ճամբան կողոպտուեր ու սպաննուեր էր: Արթինի մայրը սրտի

ցաւէ անկողին իյնալով, երկար ատեն տառապեր և վերջապէս իր գաւկին միացեր էր: Սողոմոնի մայրը զիշեր ցորեկ կ'անիծէր իր գաւակը, որ գազանի մը սիրտը կը կրէր և պատուհաս եղեր էր զիւղին:

Ահ ու սարսափը կը տարածուէր նաեւ մօտաւոր մի քանի քրտախառն հայ զիւղերու վրայ ալ: Թալանը և առեւանգումը սովորական բաներ էին այլևս:

Օր մը, լուր տարածուեցաւ թէ բոլոր Հայերը պիտի կոտորեն սուլթանին հրամանով: Գիւղացիները այնպէս կը հաւատային թէ բոլոր այս չարիքներուն արմատը մատնիչ Սողոմոնն էր: Վճռեցին մէջտեղէն վերցնել այս հրէշը: Բայց ի՞նչպէս, պէտք էր ամբողջ զիւղին կործանուը աչք առնել:

Այսուհանդերձ քանի մը տաք-ղուխներ վճռին գործադրութիւնը ստանձնեցին: Նոյն օրերուն, նշանաւոր յեղափոխական մը, ծպտեալ մտեր էր զիւղ, իր հետ բերելով հրազէն և փամփուշտ:

Ուխտեալ երիտասարդները երկիւղածութեամբ մօտեցան անոնց, երզում ըրին խաչի, աւետարանի եւ պատուոյ վրայ, հաւատարիմ մնալ յեղափոխական դատին, կամ ազատութիւն կամ մահ, գոչելով: Գործիչը կուտ եւ յեղափոխիչ խօսքերով կրցած էր այս խումբ մը քաջերը վառել ազատութեան հուրով: Սողոմոն զարմանալի հոտառութեամբ մը տեղեկացեր էր այս բոլորին: Եւ ահա տխուր զիշեր մը, քսան գապթիէներ զիւղը պաշարած էին և անպատճառ բոլոր այր մարդոց յանձնուիլը կը պահանջէին, մէջը ըլլալով նաեւ Սողոմոնը. հակառակ պարագային բոլոր զիւղը մոխրի պիտի վերածուէր:

Չա՞ր թէ դժբախտ գուգադիպութեամբ մը, նոյն զիշերը լեռ բարձրացող երկու հայդուկներն ալ զիւղ իջած էին զաղտագողի և կը խորհրդակցէին նորահազմ յեղափոխական խումբի անդամներուն հետ:

Հայդուկները վեց հոգի էին հիմա, և ունէին հրացան, մեծաքանակ փամփուշտ և ոռմբ, որոնցմէ զուրս զիւղին մերձակայ այգիի մը մէջ ալ իբր պահեստի պահուած կային սնտուկ մը վառօդ, գնտակ և ոռմբ:

Գիւղին պաշարումը ահաբեկեց բոլոր բնակչութիւնը, բայց երբէ՛ք հայդուկները: Այս վերջինները

պիտի կարենային վանել գապթիէները եթէ զիւղացիք օգնէին իրենց ամէն գնով:

Գիւղին բազը պէտք էր վճուէր նոյն ինքն զիւղացիներուն կողմէ:

Սողոմոն փակուած կը մնար իր տան մէջ, որ քարաշէն էր և կրնար օրերով զիմադրել յարձակումի:

Քսանըչորս ժամու պայմանը լրանալու մօտ էր: Հայդուկները իրենց մօտ հրաւիրած էին զիւղին այրերը՝ խորհրդակցելու և պատասխանելու գապթիէներու հրաւերին:

Հոն պարզուեցաւ տեսարան մը, որ ասպշութեան մատնեց զիւղացիները:

Հայդուկները ցոյց տուին պայքարի բոլոր միջոցները և զէնքերը: Գիւղացիները տատամեցան, վախցան, և ընդզիմութիւնը աւելի վտանգաւոր դտան:

Սողոմոն այս բոլորը իմացեր էր փոքրիկ մեղսակիցի մը միջոցաւ, որ յաջողած էր սարգիլ ժողովի քով եղած տան ախոռը և իմանալ: Զապթիէները լուր զրկեցին Սողոմոնի, որ առաջինը եղաւ յանձնըւողներուն:

Իեռ երկու ժամ կար պայմանաժամի լրացման, երբ յանկարծ խումբ մը գապթիէներ զորս տուին զիւղին վրայ, իրենց օգնական ունենալով բազմաթիւ զինուած Բիւրտեր: Ասոնց յաջորդեց չորս հօգինոց ուրիշ ոստիկաններու խումբ մը, որ գնաց զերք բռնել Սողոմոնի տան մէջ: Այս զիրքը կ'իշխէր բոլոր զիւղին:

Յեղափոխականները անշուար ճարպիկութեամբ զիրքի մտան երեք տուներու մէջ, և բաղխումը սկսաւ:

Գիւղին համար մահու և կենաց կտիւ էր այդ, որ շատ կատաղի և արիւնալի եղաւ: Վեց հայդուկները, մինչև ակոսներնին զինուած, երկար ատեն զիմադրեցին և կարողացան զիտապաստ փռել երեք ոստիկաններ ու տասնի չափ Բիւրտեր:

Աննկարագրելի էր զիւղացիներուն խուճապը, սարսափը և աղաղակները: Շատեր Սողոմոնէն օգնութիւն կ'աղբւսէին: Սողոմոն, գապթիէներուն բերնով յեղափոխականներուն յանձնումը կը պահանջէր:

Ատիկա անկարելի էր սակայն: Անոնցմէ ո՞վ էր

որ պիտի ուզէր ոչխարի պէս մորթուիլ :

Բաղխումը և կոխը ծանրացաւ ուրեմն, մինչև և որ մեր հայդուկներուն բոլոր հրանիւթի պաշարը ըսպառեցաւ: Զապլթիէները սիրտ չըրին ուղղակի յարձակումով ճակատ ճակատի գալ, այլ զիւղը և փողոցները պաշարած պահելով զիրքերը կըրակեցին, կարելի եղածին չափ քիչ կորուստով ձեռք անցընելու համար հայդուկները :

2.

Հինգ օր տեւող անհաւասար այս կոխը վերջացած էր զիւղին պարտութեամբ: Վեց հայդուկներէն երկուքը մեռան, իսկ չորսը յաջողեցան խիստ կոխով մը շղթան ճեղքել և լեռները ապաստանիլ :

Զապլթիէները դեռ քանի մը օր չհամարձակեցան զիւղը զրաւել և հայդուկներուն զրաւած զիրքերը յառաջանալ, կարծելով թէ տակաւին կային ամրացած դարանակալներ :

Վերջապէս, զիւղացիք Սողոմոնի միջոցաւ հասկըցուցին զապլթիէներու հրամանատարին թէ ո'չ մի քօմիթաճի չէր մնացած զիւղին մէջ :

Հրամանատարը հաւաքեց բոլոր այր մարդիկը և ամրափակեց զանոնք Սողոմոնի տան մէջ, խիստ խոշտանգումներ ի գործ դնելով անոնց վրայ: Միև կողմէ ստտիկաններուն հրամայեց բոլոր տուները և հիւղակները խուզարկել, զէնքեր ու տինամիթներ երեւան հանելու համար: Զապլթիէները անարգել մտան բոլոր տուները և անպաշտպան մնացած կիներն ու աղջիկները բռնադատեցին հպատակիլ իրենց վայրագ կիրքերուն: Զհամակերպողները ենթարկուեցան բռնութիւններու և զանակոծումներու :

Աշխարհի բոլոր յարաբերութիւններէն կտրուած այս խեղճերը հակամարդկային բոլոր դառնութիւնները ճաշակեցին, այնպէս որ զէպքէն տասնըհինգ օր վերջ, արգէն բնակչութեան կէսը մահացած էր և զիւղը կիսաքանդ ու ողորմելի վիճակ մը կը պատկերացնէր :

Նոյն բախտին արժանացած էին նաև շրջակայ հայ զիւղերը և նոյնիսկ բոլորովին կործանածներ ալ պակաս չէին :

Հրամանատարը երբ համոզուեցաւ թէ զապլթիէները իրենց թալանի գործը վերջացուցած էին, վերցուց պաշարումը և ողջ մնացած այրերը թողուց որ երթան իրենց տուները :

Ո՞վ սիրտ կ'ընէր մնալ զիւղ և աշխատիլ, չէ՞ մի որ Բիւրտերն ու զապլթիէները բան չէին թողուցեր տուներուն մէջ: Իսկ գործուած սրբապղծութիւններն ու լլկումները բոլորին սրտերը վառած էին անշէջ կըրակով մը, և քանի՜ ժամանակը կը սահէր, ողջ մնացողներուն հոգեկան տառապանքները ա՛լ աւելի կը բազմապատկուէին: Թշնամիներու վոհմակներէն վայրագօրէն անպատուութեամբ Հայուհիները միշտ թուք ու նախատինք ունէին իրենց կորովագուրկ այրերուն հանդէպ: Ամէն տուն մխացող վիշտ մը և ամէն սիրտ կոտտացող վէրք մը ունէր :

Է.

Սողոմոնի մայրը իր մահուան անկողին մէջ կանչեց իր չարոզի և ապերասան զաւակը և ըսաւ անոր.

— Սողոմոն, ահա՛ կը մեռնիս՝ քիչ ժամանակէն, բայց մեռնելէ առաջ, վերջին անգամ քեզի պիտի խօսիս՝ քանի մը խրատներ ու պիտի տամ իմ վերջին պատուէրս: Սողոմոն, դուն վատասիրտ տղայ մը եղար, ո՛չ միայն քու պապենական անունդ սեւցուցիր, այլ և կործանեցիր գայն քու վատ բարոյականովդ ու ազգադաւ մատնութիւններովդ: Դուն մատնեցիր քու արեւակից եղբայրներդ: Սպաննեցիր Արթինը և սպաննել տըւիր զիւղի երիտասարդութիւնը: Այսօր մեր զիւղը կը մնայ աւերակ և մեր պապենական օճախները պղծուած և անպատուութեամբ՝ կը սպան իրենց կորուստները: Այ ի՞նչ պէտք է ապրիլ այսպէս, այսպէս լլկուած, կոտորւած ու մեռելային կեանքով: Գիւղին աղջիկները մէկիկ մէկիկ կը փակեն իրենց աչքերը ու կ'իջնեն գերեզման, չկրնալով տոկալ իրենց վրայ բռնօրէն կատարուած անպատիւ բռնաբարումներուն, և մայրերն ու հայրերը կը սպան իրենց սիրելիները և սիրտ չունին երկար ապրելու: Իսկ դուն, որ գրեթէ կիսովին պատճառ եղար

զիւղին այսպէս փճացման, ինկած ես բոլորին երեսէն, չունենալով ոչ մի բարեկամ կամ բարեւոյ :

Դուն, կոթնած քու պէկիդ, ամէն չարիք դորձեցիր մինչեւ երէկ. ի՞նչ շահեցար, վատողի Սողոմոն: Զգոնուեցաւ կարիճ մը, որ քեզ շան սատակ ընէր, և զիւղին պատիւը մատամբ փրկուած բլլար քու մահացումովդ: Բայց լսէ, Սողոմոն, մօտ է քու ալ վախճանդ, հայդուկները վրէժ պիտի լուծեն քեզմէ և չարաչար պիտի սպաննուին :

Բայց լսէ՛ ինձի, իմ մայրական վերջին խօսքերս: Պէտք է մնաս այլեւս այս զիւղը. ա՛ն հրացանդ և բակի գոմին մէկ անկիւնը թաղուած փամփուշաներու ծրարը, նախ սպաննէ պէկը, սրդին, զապթիէ Սալիլը ու յետոյ բարձրացիր լեռ: Բու բոլոր մնացած կեանքդ պէտք է նուիրես զիւղիդ անպատուրուած աղջիկներուն, սպաննուած երիտասարդներուն և խոշտանդուած ծնողներու վրէժը լուծելու գործին: Անիծեալ և թափառական բլլաս, եթէ չկատարես իմ վերջին պատուէրս: Աշխարհի վրայ պատուաւոր մահը գերիվեր է անպատիւ և անիծեալ կեանքէ մը: Ընտրէ՛ մահը, սրբէ՛՛ ճակատէդ դաւաճանի և մատնիչի սև արատը, լուծէ՛՛ վրէժ, և մայրական օրհնութիւնս ու Աստուծոյ զօրութիւնը քեզի զօրավիզ թող բլլան: Հակառակ պարագային չպիտի կրնաս ազատիլ յաւիտեան մօրդ և ազգականներուդ անէձքներէն :

Ը.

Հիմա, Սողոմոն, հօրենական կալուած այգիին մէկ անկիւնը բարձրացող հսկայ ընկուզենիին շուքին տակ նստած, քանի մը օրէ իվեր հողին յանձնած իր մօրը պատգամին վրայ կը խորհրդածէր, մտամփոփ և զալկահար: Կը վերլուծէր իր կեանքը, մասնութիւնները, օճախներու քանդումը, կոյսերու և հարսերու պղծումները, հօրը սպաննումը: Սողոմոն արագօրէն աչքին առջեւէն կ'անցընէր մօրը տասը հինգըմէկնոցներուն գողնալը և անոնց պատճառաւ Արթիւնին սպաննումը, իր վերաւորուիլը և վերջապէս մօրաքրոջ յան-

կարծական մահուան պարագաները, կ'ամչնար կանց առնել ու մտածել այդ կէտերուն վրայ քանի մը ըրպէ իսկ, որովհետեւ այլեւս ուշքի եկած և ըմբռնած էր թէ, իր վատասիրտ բնաւորութեամբ և ատելի արարքներով պատճառ եղած էր ոչ միայն իր զերդաստանին, այլ և ամբողջ զիւղին կործանումին :

Մօրը մահուամբ այլեւս առանձին կը մնար: Մէկը չունէր դուռը բացող, տաք ապուր մը եփող և կամ գէթ լաթերը լուացող :

Իր մօրը պատկերը և անոր պատուէրը միշտ աչքին առջեւ կը պատկերանար: Ուրիշ մտածում չունէր զինքը չարչարող: Ի՞նչ պէտք էր ընել, ընդառաջել մօրը հրամանին և վրէժինդրական արարքներու հետամտէր, թէ շարունակէր իր նախկին կեանքը: Եւ սակայն, այդ կեանքը այլեւս ո՛չ մէկ հմայք ունէր իրեն համար :

Այգիին մօտէն սուրացող գետակին հեւքոտ ժըխորը շա՛տ բաներ կը խօսէր իրեն: Գիւղին ծառագարդ ճամբան՝ որ կ'երկարէր իր առջեւ, ամէն օր իր վրայէն անցնող սղաւոր հագիններուն հառաչները մինչեւ իր ականջին թմբկալարերը և անկէ ալ անկանոն տրոփող իր սրտին խորերը կը թափանցէին :

Կուզէր փակել իր աչքերը, կուրցնել իր յիշողութիւնը, խնայելու համար տառապիլ սկսած հողին և լոնցնելով՝ արթնցող խղճմտանքին ձայնը :

Այո՛, կը գղջար իր մանկուլթենէն ի վեր գործած տնակեր և ազգակործան արարքներուն համար. կ'ըզձար մէկ հարուածով երեսուն տարուան իր այս կեանքը փոխել վրէժի և ատելութեան, իրեն զօրավիզ ունեցած զրացի քիւրտ պէկերուն և հորդաներուն դէմ :

Այդ ըրպէն քիւրտ լաճ մը ցատկոտելով իրեն եկաւ և երկարեց թղթիկ մը: Աճապարանօք բացաւ, և հետաքրքիր ակնարկ մը նետեց անոր վրայ :

«Զինուած հայդուկ մը եկած է զիւղ, աճապարէ մօտս գալ:» Այս էր թուղթին պարունակութիւնը: Քիւրտ լաճը աներեւութացած էր :

Զինուած հայորդիին զիւղ մուտքը Սողոմոնի խղճին յարութիւնը եղաւ: Սողոմոն իր որոշումը տուած էր :

Անմիջապէս մտաւ այդիին խրճիթը և խոշոր ամանի մը մէջ պահուած կարմիր փոշի պղպեղէն ամբը առնելով թուղթի մէջ դրաւ ու գրպանեց: Յետոյ ուղղակի գնաց իրեն սպասող պէկին, որ դունատած դէմքով մը ընդունեց զինքը: Քանի մը վայրկեան խօսեցաւ հայդուկին վրայ, որ եկած է եղեր քիւրա պէկը և Սողոմոնը սպաննելու պաշտօնով:

Քիւրտերը երբէք չէին կասկածեր Սողոմոնի ուղղամտութեան և հաւատարմութեան՝ հանդէպ քիւրա պէկին: Ասիկա Սողոմոնին համար մեծ առաւելութիւն մըն էր, և կ'ուզէր վերջապէս այդ թոյլտուութենէն օգտուիլ այս անգամ:

Քիւրա պէկը և իր որդին միայնակ էին Սողոմոնի հետ այս պահուս: Սողոմոն առիթը չփախցուց. ճարպիկութեամբ ափով կարմիր պղպեղը երկուքին աչքերուն մէջ նետեց: Քիւրտերը անմիջապէս գետին խափանուեցան ու սկսան աղիողորմ ճիչեր արձակել: Սողոմոն շտապեց, պէկին սուրը քաշելով երկուքն ալ խողխողեց ու փախաւ դէպի այն լեռը ուր կը կարծէր թէ հայդուկը կը գտնուէր:

Լուրը շուտով տարածուեցաւ գիւղին մէջ: Ամէնքը ապշած էին և սարսափած: Ո՞վ կը սպասէր այսպիսի արարք մը Սողոմոնի նման ազգատեսացէ մը: Մակայն իրողութիւնը փաստացի էր և Սողոմոն աներեւութացած: Քանի մը ժամ վերջ Քիւրտերը կրակի կ'ուտային Սողոմոնի տունը և կը սպաննէին անմեղ չայեր:

Մօրը անէծքին նշաւակ չըլլալու համար, Սողոմոն վերջնականապէս կը միանար հայդուկներու խումբին և երկար տարիներ վրէժխնդրական սղիով դիտուած կ'ասպատակէր քրտական դիւղերը:

Աւերակ դարձած իր հայրենիքին սխերիմ թըշնամիները երբէք չկրցին ձեռք անցընել Սողոմոնը որուն խղճմտանքը երկար ժամութենէ մը յետոյ յարութիւն առած էր:

Ուրեմն մօրը անէծքը զինքը յուշէր բերած և հերոս մը դարձուցած էր:

41021

ԳՐԱՏՈՒՆ
ՀՈՐԻԶՈՆ

ԼԵՒՈՆ ՃԷՐԱՇԵԱՆ

18, rue Beauvau — Hôtel du Sud
(1er étage, N° 4)
•• MARSEILLE ••

Կը հայթայթենք ամէն տեսակ հայերէն գրական, պատմական, փիլակական, բանասիրական, գիտական, կրօնական եւ դպրոցական գիրքեր :

Մեր սեփական հրատարակութիւններն են.

- 1. ԽՈՇԱՆՈՅԻՆ ԳԻՐԲԸ 5 ֆր.
- 2. ՀՍՅ ԺՈՂՈՎՐԳՍԱՆ ՍԻՐԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ 3 »
- 3. ՄՕՐԸ ԱՆԷԾԲԸ (վիպակ) 2 »

Գիմել սւղղակի մեր հասցէին :

ՏՊԱՐԱՆ “ԱՐԱՐԱ.,

IMPRIMERIE ARARA
TAKVOR HATCHIKIAN

17, rue des Dominicaines — MARSEILLE

Կր ստաննէ տպագրական ամէն տեսակ գործեր՝ գիրք, սրբալիք, պարբերաթերթ, նամակագրութիւն, հաշուեցուցակ, հարսանեկան հրատարակիր, մահագրք, բարձրատիպ, եւ այլն :

Գտնուածքէն եւ արտասահմանէն եկած յանձնարարութիւնները փութով կը կատարուին :